

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Штучний інтелект у публічному управлінні: поради, факти і практичні рішення. URL: <https://par.in.ua/information/publications/420-shtuchnyi-intelekt-u-publichnomu-upravlinni-porady-fakty-i-praktychni-rishennia>
2. Поради з відповідального використання штучного інтелекту публічними службовцями. URL: https://cms.thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/page/community/docs/Porady_z_vykorystannya_AI.pdf
3. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19/card2#Card>
4. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>

Ваховський Н.А.,
Науковий керівник: Литвинчук О. В., к.філос.н., доц.,
доцент кафедри міжнародних відносин і політичного менеджменту,
Державний університет «Житомирська політехніка»,
м. Житомир

**ПРОБЛЕМИ ДОВЕДЕННЯ ФАКТІВ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА
В СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ**

Проблема домашнього насильства в сучасній Україні давно вийшла за межі суто родинних або побутових конфліктів. Вона набула рис масштабного соціального й правового явища, що стосується не лише окремих осіб, а й усього суспільства в цілому. Йдеться про порушення основоположних прав людини, зокрема права на безпеку, гідність, недоторканність та свободу від приниження. Щодня в Україні тисячі людей, у більшості випадків – жінки та діти, стають жертвами фізичного, психологічного або економічного насильства з боку найближчого оточення.

Незважаючи на те, що за останнє десятиріччя правова база у сфері протидії домашньому насильству значно зміцнилася, найуразливішою ланкою залишається саме судовий етап. Він є завершальним у процедурі захисту постраждалих, але водночас найскладнішим – з огляду на брак доказів, неефективність розслідування та формалізм у судових рішеннях.

Актуальність цієї теми зумовлена тим, що існуюча судова практика ще не забезпечує реального й ефективного захисту потерпілих осіб. У багатьох випадках навіть після звернення до поліції та відкриття провадження кримінальні залишаються безкарними. Це обумовлено не тільки складністю самого доведення фактів домашнього насильства, а й загальним ставленням системи до цієї проблеми як такої, що «не заслуговує» пріоритетного підходу.

Особливу складність становить доведення саме систематичності насильства, що є обов'язковою умовою для кваліфікації злочину згідно з чинним законодавством. На практиці виникає чимало питань, пов'язаних із збиранням специфічних доказів – таких як протоколи про адміністративні правопорушення, обмежувальні приписи або постанови про адміністративну відповідальність. Верховний Суд неодноразово висловлювався щодо особливостей доказування у таких справах, однак у судовій практиці досі не досягнуто єдності у тлумаченні цих питань [1, с. 599]. Це лише підтверджує, що проблема має глибоку системну природу й вимагає додаткового осмислення та вдосконалення на рівні практики й законодавства.

Проблеми доказування у справах щодо домашнього насильства досліджували Н. Антонюк [1], І. Гловюк, [2], Ю. Ліхолетова, які акцентують увагу на складнощях доказування, особливостях правозастосування та процесуальних труднощах при розгляді справ цієї категорії.

Мета цієї роботи – розглянути основні труднощі, пов’язані з доведенням фактів домашнього насильства у кримінальному процесі, а також проаналізувати, яким чином практика Верховного Суду і нормативні зміни можуть вплинути на вирішення цієї проблеми.

Зокрема, важливим джерелом аналізу є практика Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, яка виявляє типові проблеми, з якими стикаються сторони під час судового розгляду таких справ [1].

Однією з найхарактерніших і найпоширеніших проблем є хибне трактування самого поняття домашнього насильства. У багатьох випадках суди намагаються підпорядкувати ситуацію нормам загального кримінального права, ігноруючи контекст родинних або близьких зв’язків. Це призводить до того, що діяння кваліфікують не за спеціальною статтею 126-1 Кримінального кодексу України [3], а як звичайні тілесні ушкодження або погрози, не враховуючи системність або емоційний контекст подій.

У таких випадках жертва не отримує належного захисту, а сам процес стає формальністю. Тим часом Верховний Суд неодноразово підкреслював у своїх роз’ясненнях, що домашнє насильство – це не тільки фізичне посягання на тіло особи. До його проявів належать і психологічний тиск, контроль над фінансами, приниження, ізоляція від зовнішнього світу, маніпуляції, а також сексуальне насильство. Однак подібні форми надзвичайно важко доводити, особливо якщо правоохоронці не мають відповідної підготовки або досвіду у роботі з такими кейсами [5].

Значна частина проблем пов’язана саме з етапом збору та оцінки доказів. Домашнє насильство за своєю природою є закритим явищем – воно зазвичай відбувається без свідків, у приватних приміщеннях, без відеофіксації. У таких умовах збирання доказів часто зводиться до свідчень самої жертви, що суди часто розцінюють як недостатньо переконливі або упереджені. Тим часом альтернативні способи фіксації, такі як фотографії, скріншоти листувань, аудіозаписи, відеозаписи з домашніх камер або свідчення сусідів, можуть бути важливими доказами, але суди нерідко ставляться до них з недовірою або взагалі не приймають їх до розгляду [2, с. 604].

Ще одним складним аспектом є необхідність доведення систематичності насильства. За чинним Кримінальним кодексом, щоб притягнути особу до відповідальності за статтею 126-1, потрібно підтвердити щонайменше три випадки насильства [5]. Однак, на практиці часто фіксується лише один епізод – інші або не документовані, або відбувалися раніше, коли жертва ще не зверталася за допомогою. Це унеможливляє правильну кваліфікацію діянь та дає кривднику змогу уникнути суворішого покарання. Верховний Суд наголошує, що під систематичністю слід розуміти не лише кількість випадків, але й повторюваність дій, навіть якщо вони різні за характером: словесні образи, фізичний тиск, обмеження у спілкуванні чи фінансах [2, с. 604; 3].

Серйозною проблемою залишається і відсутність повноцінного доступу постраждалих до юридичної допомоги. Часто жертви не знають, куди звертатися, як правильно оформити заяву, як довести факт насильства, які докази мають юридичну вагу. Це спричиняє втрату часу, доказів, а іноді – і повне закриття справи на ранніх етапах. Тому має бути створена дієва система правового супроводу постраждалих з моменту першого звернення – аж до винесення вироку судом. Вона повинна включати безкоштовних адвокатів, кризові кімнати, медичну допомогу, психологічну підтримку та соціальне супроводження.

Ще одним важливим нормативно-правовим актом у цій сфері є Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», який набув чинності у 2018 році. Цей закон установлює основні поняття, принципи захисту постраждалих, механізми міжвідомчої взаємодії, а також запроваджує обмежувальні приписи, мобільні бригади соціально-психологічної допомоги, спеціальні заходи з протидії насильству та визначення систематичності як обов’язкової ознаки злочину. Він покликаний стати основою для більш ефективної боротьби з цим явищем у всіх ланках – від поліції до суду [4].

У цьому контексті особливо важливо говорити про перспективи розвитку законодавства. Одним з ключових напрямів є організація системного збору доказів. Потрібно розробити чіткі алгоритми дій для медичних працівників, соціальних служб і поліцейських, які дозволять фіксувати всі випадки насильства, включаючи ті, що не залишають фізичних слідів. В обов'язковому порядку має бути залучений психолог – саме він може виявити ознаки психологічного або емоційного насильства, які недоступні звичайному слідчому чи лікарю.

Також важливо вдосконалити підхід до відповідальності за такі діяння. Необхідно чітко диференціювати форми насильства: словесне, психологічне, економічне, фізичне, сексуальне. Для кожної з них мають бути передбачені відповідні санкції. Повторні випадки мають тягнути за собою суворіші заходи – зокрема, електронний контроль за кривдником, який би фізично унеможливив його наближення до постраждалої особи.

Профілактика також має відігравати ключову роль у боротьбі з цим явищем. Вона повинна охоплювати не лише дорослих, а й дітей, підлітків, молодь. Освітні програми у школах, тренінги для поліцейських і суддів, інформаційні кампанії у ЗМІ – усе це має формувати нову культуру спілкування, в якій насильство не матиме виправдань.

Отже, домашнє насильство є серйозною соціальною проблемою, що вимагає комплексного підходу для ефективного вирішення. Проблеми доведення фактів домашнього насильства в судовій практиці пов'язані з недостатньою підготовкою правоохоронців, суддів та медичних працівників, а також відсутністю чітких механізмів взаємодії між різними установами. Ці труднощі ускладнюють процес розслідування і ведення справ, особливо коли йдеться про психологічне чи економічне насильство, яке не завжди має фізичні сліди.

Збір доказів є важливим етапом у процесі доведення домашнього насильства, тому необхідно створити чіткі процедури для медичних, соціальних і правоохоронних працівників. Одночасно, потрібно посилити відповідальність за домашнє насильство, встановивши чітку градацію форм насильства та відповідних санкцій. Це дозволить не лише ефективніше карати кривдників, а й знижувати рівень безкарності.

Доступ до правової допомоги для постраждалих має бути забезпечений на всіх етапах: від звернення до органів влади до судового розгляду. Створення мережі підтримки у вигляді кризових кімнат, юристів і психологів значно покращить ситуацію, надаючи жертвам домашнього насильства реальну допомогу.

Для ефективної профілактики насильства необхідно впроваджувати освітні програми в школах та університетах, навчати молодь повазі до прав людини і ненасильницькому спілкуванню. Підготовка поліцейських та суддів до специфіки таких справ також є важливим кроком на шляху до зниження рівня насильства.

Отже, домашнє насильство є серйозною соціальною проблемою, що вимагає комплексного підходу для ефективного вирішення. Проблеми доведення фактів домашнього насильства в судовій практиці пов'язані з недостатньою підготовкою правоохоронців, суддів та медичних працівників, а також відсутністю чітких механізмів взаємодії між різними установами. Ці труднощі ускладнюють процес розслідування і ведення справ, особливо коли йдеться про психологічне чи економічне насильство, яке не завжди має фізичні сліди.

Збір доказів є важливим етапом у процесі доведення домашнього насильства, тому необхідно створити чіткі процедури для медичних, соціальних і правоохоронних працівників. Одночасно, потрібно посилити відповідальність за домашнє насильство, встановивши чітку градацію форм насильства та відповідних санкцій. Це дозволить не лише ефективніше карати кривдників, а й знижувати рівень безкарності.

Доступ до правової допомоги для постраждалих має бути забезпечений на всіх етапах: від звернення до органів влади до судового розгляду. Створення мережі підтримки у вигляді кризових кімнат, юристів і психологів значно покращить ситуацію, надаючи жертвам домашнього насильства реальну допомогу.

Для ефективної профілактики насильства необхідно впроваджувати освітні програми в школах та університетах, навчати молодь повазі до прав людини і ненасильницькому спілкуванню. Підготовка поліцейських та суддів до специфіки таких справ також є важливим кроком на шляху до зниження рівня насильства.

Таким чином, необхідно не тільки удосконалювати законодавство, але й реорганізовувати систему правосуддя для створення належних умов для захисту жертв домашнього насильства. Лише комплексний підхід до цієї проблеми забезпечить реальні зміни у боротьбі з домашнім насильством в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Антонюк Н., Ліхолстова Ю. Домашнє насильство: практика Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду. *Судово-юридична газета – Блог*. URL: <https://sud.ua/uk/news/blog/265517-domashnye-nasilstvo-praktika-kasatsiynogo-kriminalnogo-sudu-u-skladi-verkhovnogo-sudu> (дата звернення: 12.05.2025)
2. Гловюк І.В., Гутник А.В., Коць Є.П. Варіативність доказування домашнього насильства: праксеологічний аспект. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 4. С. 598–605. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/8116> (дата звернення: 12.05.2025)
3. Кримінальний кодекс України. Стаття 126-1. Домашнє насильство. *Протокол.ua (Юридичний інтернет ресурс)*. URL: https://protocol.ua/ua/kriminalniy_kodeks_ukraini_stattya_126_1/ (дата звернення: 12.05.2025)
4. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 7 грудня 2017 р. № 2229-VIII : станом на 19 грудня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 12.05.2025)
5. Суддя ВС розповіла про особливості застосування кримінального процесуального законодавства під час розгляду кримінальних проваджень, пов'язаних із домашнім насильством. *Верховний Суд*. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1641873/> (дата звернення: 12.05.2025)

Велігурська О. А.

**Науковий керівник: Острогляд О. В., к.ю.н., доц.,
доцент кафедри права та правоохоронної діяльності,
Державний університет «Житомирська політехніка»,
м. Житомир**

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ ШАХРАЙСТВА ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується тотальною цифровізацією, ключовим рушієм якої є технології штучного інтелекту (ШІ). Поряд із позитивним економічним та соціальним ефектом, динамічна інтеграція ШІ в інформаційні, фінансові та комунікаційні системи створила нові, раніше невідомі, механізми вчинення злочинів. Зокрема, у сфері шахрайства (ст. 190 КК України), де ШІ виступає як високоточний та масштабний засіб обману, що значно ускладнює процес виявлення та доведення злочинного умислу і вимагає нових підходів до розслідування.

У контексті кримінального права, технології штучного інтелекту необхідно розглядати як високотехнологічне знаряддя або засіб вчинення злочину. Це означає, що ШІ не є суб'єктом кримінальної відповідальності, але слугує інструментом для людини-виконавця з метою реалізації її злочинного умислу, спрямованого на заволодіння чужим майном.

Відповідно до чинного законодавства України, зокрема статті 190 Кримінального кодексу України, шахрайство визначається як заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою. Однак розвиток технологій штучного інтелекту створює нові форми обману, які не завжди можуть охопити традиційне розуміння цієї норми [2].